

րաց, եւ որուն նշմարներ տեսեր են եւ պիտի տեսնեն նա եւ ներկայ թերթիս մէջ մեր ընթերցողներն : Սա՛ խնամով եղած ուսումնասիրութիւն մ'է մեր ամենէն աւելի սիրելի պատմչիին վարուց եւ գրքին, յորում ցոյց կու տայ հեղինակն իրեն բովանդակ հմտութիւնը, եւ կը ներկայանայ մեզ միանգամայն լեզուաբան, պատմագէտ, բանասէր, կրօնագէտ եւ քաղաքագէտ : Այդ մեծ աշխատութեան համար կարելորդ եղած ամենայն միջոցները ձեռք բերեր էր նա, ինչպէս կը վկայեն նոյն գրութեան ծանօթացող անձինք, գիրքը, բառարան, աշխարհացոյց, պարսկ եւ հնդկ կրօնից վերայ ճառող մատենանք : Յուսամք թէ այդ գրութեան մէջ լուծած պէտք է լինի շատ խնդիրներ, որոնք մերթ ընդ մերթ ծագեր են եւ վերջերս այլ ծագեցան բանասիրաց մէջ. հետեւաբար շատ մեծ օգուտ եւ ծառայութիւն պիտի մատուցանէ մեր ազգային գրականական պատմութեան, եւ բանասէրք հետաքրքրութեամբ կը սպասեն նորա հրատարակութեան : Միքայէլ փաշա, հմուտ լինելով նա եւ պարսկերէն լեզուի եւ պարսից Դ-ն դարու կրօնական եւ քաղաքական պատմութեան, — որոնք անձուկ աղերս ունին իրեն ուսումնասիրած գործոյն հետ, — ի հարկէ մեր մէջ ամենէն աւելի ձեռնհաս անձն էր այդ աշխատութեան : Լսենք թէ ի՞նչ կ'ըսէ Մ. Աղաբեկեան, նորա ընկերակից եւ մտերիմ բարեկամն, Միքայէլ փաշայի առողջանութեան եւ այդ գրքի մէջ բացատրած զազափարհեբու մասին. « Գրչապիրքը վեր առնելով ձեռքը՝ ասաց ինձ, մի մոտիկ արա՛ ինչ եմ արած Եղիշէի մատենագրութեան մասին. նրա Յիսուսի ֆրիստոսի դժոխք ի՞նչելու նկարագրութիւնը բաղկատեղ եմ Միլտոնի Գրախտ կուտելոյն մէջ Յիսուսի ֆրիստոսի լիմպոս մանելու նկարագրութեան հետ. այդ ասաց, ու սկսաւ կարկալ : Ղորդ եմ ասում, լսելու բան էր փաշայի կարգացուածքն : Այդ նկարագրութեան մի պարբերութիւն հայերէն էր կարգում, մի պարբերութիւն անգլիարէն. այնպէս ոգեւորուած 4 այնպէս զգացուած արտաբերում էր բառերն ու խօսքերն, հենց կարծես թէ ինքն այն անգին էր գտնուած եւ իրողութիւնն երեսակայութեան մէջ պատ-

կերացուցած նկարագրութիւնն էր անում » : Ախնա, որ այսպիսի մեծ աննման քննադրութիւն մի, որ քերական կերպով օժտուած էր յԱստուծոյ եւ ի ընտելեմէն ամենայն ձիրքերով եւ յատկութեամբ, յովակարծ ժամու կտրուեցաւ մահուան գերանդիւն : Իւր սիրտունը ընտանեաց եւ բարեկամաց հառչանաց եւ արտասուաց հետ կը խառնենք նա եւ մերինները. եւ այս սակաւ առոգերը՝ իբրու փունջ մի ծաղկանց բուրաստանն Միքաբանութեանս, զոր նա այնքան սիրեց եւ յարգեց, կը նուիրենք իրեն անմահ յիշատակին. իցիւ թէ անթառամ մնային իրեն անուան պէս :

Հ. ՅՈՎՀ. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ԱՅՎԱԶԵԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԾՈՎԱՆԿԱՐԻԶ

ՀԱՅ հանճարն հրաշք կը զործէ : Սակաւ կ'երեւի նա հրապարակի վերայ, ստոյգ է այդ, բայց փառք. եւ կ'երեւի հաւասարապէս մամուլը ներքեւ, վրձնոյ տակ, թատերաբեմի վերայ, արքայական թաղոց շուրջ, եւ ամենայն ուրեք : Հայ հանճարն անմահ է. հարուածք եւ կտաւանք, հուր եւ մուրճ չեն եղծանքր ոսկոյն զեղը, այլ մանաւանդ աւելի կը պայծառացնեն : Տառապնալ ազգ, եղկելի՛ ժողովուրդ, որ քո յետին թշուառութեանդ մէջ անգամ՝ տաղանդով եւ զօրութեամբ յորացելոց աչերը կը խոնարհեցնես. պէտք չէր որ լքուած լինէիր դու յերկնից :

Այլազեանն. ահա այն անունն՝ որ իւր պարզութեան մէջ մաքուր մեծութիւնն է, վեհութիւնն է հայ հանճարոյն գեղարուեստից մի մասին մէջ. այն անունն՝ որ լցած է բովանդակ Ռուսաստանը, բովանդակ նկարաւանա աշխարհը և կը սքանչանայ եւ կը պատգափ իւրուպէ՛ այդ արուեստագիտէն. կը սքանչանայ եւ կը հպարտանայ հայն իւր այդ գաւառով :

Մտօքս կը թռչիմ՝ դէպ ի թոհ եւ բոհ
երկրագնդոյս, կը տեսնեմ՝ աջ մի, որ կը
սրանայ բարձրէն ի վայր՝ կ'առնու շեռնա-
նման պղտոր հեղեղները՝ կը նետէ անյատակ
վհերու մէջ, թաալեցնելով խորերէն յա-

փունս՝ յափանց ի խորս. կը նետէ ծահմա-
նաւոր փոսերու մէջ, իւր շնչով թեթեւակի
ճօճելով զանոնը. կը նետէ ապաւեր ժայռից
վերայ, սաստիկ պղրղմամբ տապալելով ի
վայր եւ փրփլալից փշրելով ցիր եւ ցան,

Առաջին արարիչն է զա ջրոց — կը տես-
նեմ եւ ուրիշ աջ մի յեզր նոյն մխոր շար-
ժուն լեռանց, նոյն լոյծ ապակւոյ, եւ յոտս
նոյն զահալէժ սահանաց, որ կ'առնու կ'ամ-

փովէ զանոնք համանման երանգօք՝ համանը-
ման գեղով մի փաբը կտաւի մէջ, Գա Այ-
վազեանն է, երկրորդ արարիչը ջրոց, եթէ
կարելի է այսպէս ըսել. Մեծ է առաջինն

այլ տարեր օտեղծման մէջ, մեծ է երկրորդն անոր զազանիքը խորապէս ըմբռնելու եւ զուրս բերելու մէջ իւր բոլոր եւրեղութեամբով : Նկարել զայդ քանի մի հազար անգամ, եւ մին միտէն տարբեր, եւ բան՝ որ «թէ երեք հարիւր տարի եւս ապրիմ» միտ նոր բան պիտի տեսնեմ շինելու», մի թէ արարչագործ մտաց անսահմանութիւնը չի յիշեցնել, կամ անոր մասնակցութիւն մի չի ցուցնել :

Ըսեմք արուեստին տեղեկաց դատաստանը : Ռուս բանիբուն քննադատը քանիցս վկայեցին թէ նկարչութեան այդ ճիւղին մէջ Ալլազնին հաւասար ոչ ոք կայ ամբողջ Եւրոպէի մէջ : Եւ հռչակաւորն Ռուս վեհնէնորա գծագրածները տեսնելով, իւր հայրենակցին Գիւլինի՝ զաղիացող Ալլազնին համար ըսաւ՝ թէ «այսպիսի բան մի իւր բոլոր կենաց մէջ եւ ոչ իսկ մտածել է» : Այս բանիս լուս եւ մանաւանդ քան զայլս պերճախօս վկայ մ'է եւ այն հանգամանքն, որ մեր ծովանկարին գործերը զարգարած են որմերն արքունեաց Ռուսիոյ՝ երեք կայսերաց օրով, Գաղիոյ՝ Գ Նապոլէոնի, Բելգիան, դիտին՝ երկու տուլտանաց տաժանակ, հանդերձ ջերմ գովեստիք նոյն վերնպետաց ի լուր հեղինակին. եւ որմերը ճեմարանաց Պետրբուրգի՝ սրոյ ստուգութեան պատուոյն բարձրացած է դեռ շատ կանուխ՝ 1847ին, եւ Պարիսի եւ Ամստերդամի՝ որոց կանաւորք է յիսուն տարիներէ հետէ : Իսկ իւր կուրծքը կը պնդեն մեծամեծ շքանշանք եւ զարանը պերճ շքադրամք նոյն արքայից եւ կանանաց :

Յրնթացս իւր ութնամեայ կենաց կազմած է նա հարիւր քսան պատկերահանդէս, յորոց երկուքն ի Պարիս եւ երկուքն ի վեներես եւ ի Փլորենտիս : Երեք տարի յառաջ այս վերին քաղաքէն անցնելու՝ այցելելով Պիսանի նշակաւոր ապարանքը եւ առնելով քերականութեական սրահները, ասոնց միոյն մէջ՝ ի կարգի աշխարհիս հոյակապ նկարաց ինքնագործ կենդանագրացն յանկաթակի տեսայ Ալլազնինն այլ. ցնցուեցայ եւ յուզեցայ այս անակնկալ հանդիպմանէս՝ մտածելով, «հնչ մի իսաւրից եւ աշխարհի մեծա-

նուն զիմաց մէջ» : Քաղաքին ճեմարանը խնդրած էր զայն իւրմէ * :

Մեծ ծերունայն գործերը շին համարուելով, եւ կը տարակուսիմ թէ ինքն իսկ հեկիտակը զիտնայ անոնց թիւը : Աշխարհիս ամենէն հեռաւոր եւ անծանօթ անկեանց մէջ անգամ հասած են անոնք : Կը ցաւիմ որ հազիւ զոմանս եմ տեսած անոցմէ. թէ եւ այս հոնգամանքն ունեցած է յիս իւր օգտակար արդիւնքը՝ զայնս որոյ որոշ պահելու մտաց մէջ : Ո՛վ կը սպասէր ի Հոմո՝ անշուք տան մի մէջ՝ ասեսնել նորա մի նկարը, ներկայացնելով գերկիր ի սկզբան իւր ստեղծման : Ահա անոր համառօտ նկարագիրը : Գիշեր մ'է, յաւերժական գիշերը, «իտաւր անդնդոց վերայ», որ համատարած ծովը եւ վայրահակ թխաթոյր ամպերը կը պատէ խառն ի խառն իրարու մէջ. «երկիրն աներեւոյթ եւ անպատարտտ էր» : Ջրերը կը ծածանին ոչ ստատիկ : Մի անծանօթ կենդրոնէ թեթեւ լոյս մի կը ցոլանայ ամպոց մէջ. եւ տեղ մի՝ կարծես այդ անպայտ կենդրոնն համարուած տեղւոյն մէջ՝ կ'երեւի դէմք մի ի շարժման, կ'երեւի եւ չերեւի. նորք աչք պէտք է՝ որ կարենայ նշմարել «հոգին Աստուծոյ» որ կը շրջի շրջոյ վերայ : — Թողով զայս՝ դռնանմը նկատել տարալին եւ մարդկան ճարտարութեամբ յարդարեալ երկիրը :

Տեսնած էք Նեպոլէոն փարոսը. թերեւս բայց ոչ Ալլազնին անոր զգեցուցած կերպարանաց մէջ : Թառաջացած երեկոյ մ'է. — Դ՛ն ապաքէն փարոսը գիշերի զարդն է — : Կապուածն ծովը կը ծփի. յայն կոյս գաման վեհաւ կանգնած մեկուսի՝ իւր բոցավառ շրթներէն կը ժայլօքէ ամբաւ թանձրութիւն մի ծխոյ, որ կ'ենէն բարդ ի բարդ կը պատէ երկիրքը. եւ լուսինն անոնց վառ ի վառ ճեղքերէն անցունելով իւր գեղին լոյսն՝ առանց ինքնին երեւելու, ուրեք ուրեք կ'ոսկեզօծէ

* Մեր վառաց Թանգարանի մէջ եւս՝ ի կարգի համաշխարհի հռչակաւոր անձանց գանձէն բարձրաքանդակ զիմաց, կը փայլէ Ալլազնինը, վկայ միաբանութեանս առ ինքն ունեցած առանձին մեծարանաց :

տատանող կոհակաց մկանունքը : Այդ ճա-
ռագայթից անդրադարձ ցոլացմամբ կը նըշ-
մարութ մերձաւոր նաւ մի , որ դիմէ գայ
դէպ ի նկայ փարուր , որ այնչափ շարժմանց
մէջ ինք միայն անշարժ , կարծիր աչքով կը
դիտէ անդունդները , առ ինքն կոչելով սագնա-
պած ճանապարհորդները եւ հովանաւորելով
իւր ոտորոտը հաւարուած առագաստաւորաց :
Նիւթոյն հաւասար հրաշլի է հոս եւ գունոց
խառնուրդը . իւրաքանչիւրն այդ իրերէն եւ
տարրերէն՝ օրուան այդ ժամուն , այդպիսի
հանգամանաց մէջ՝ ուրիշ գոյն չէին կարող
առնուլ :

Ահա երրորդ մ'այլ , կոտտանդնուպոսոյ
մուտքը լուսնակ գիշերով : Դարձեալ գիշեր .
ինչո՞ւ մեր լեզուի մէջ չկան ուրիշ եւ զա-
նազան անուանք՝ սեպհականեղու Այլազգեհին
ստեղծած գիշերաց , որք ընաւ չեն կրնար նոյն
բառիւ բացատրուիլ : Բնագոյրի այդ պահը մե-
ռանալ կու տայ օ եւ է գեղեցիկ տիւ մատաղ
բնութեան : Սա պարզութիւնն օդը , ի թիւ-
կանց բլրոց դեռ նոր բարձրացած արծաթեայ
բոլորակ ափսէն՝ ամպի նուրբ շերտի մի
ետեւ , որով կարծես մի թափանցիկ երիզով
ազդուեալ լինի երկնակամարին վերայ , անոր
օսկի շողից ճապարհուն մեղմիկ սիւքին հետ
լիցց մանրիկ խաղերուն երեսը , զօսասօրիաց
կէս մի ընդ լուսնով եւ կէս մի ստուերի մէջ
շողացող նստակաց հրապոյրը , մեծազանգ
նաւաց ոմանց անշարժ եւ ոմանց գնայուն
տեսիլն առտ անդ , այդ բոլորը կը յափշտա-
կեն աչքը եւ միտքը . կը խոյանաս անդադար
ծովէն ի լուսին , լուսնէն ի ծով :

Նման է աղբը՝ եւ շատ աննման՝ տեսած
միւս գիշերս : Երկնակամարը ծածկուած է
մութ եւ հանգարտ ամպերով , որոց մի բո-
լորէի բացուածի միջէն կը նայի լուսինն ,
ընծայելով մի բարձր աշտարակի պատուհանի
մէջ կախուած ելեկտրական լապտերի մի
կախարդիչ երեւոյթը : Իւր տարաւամ լոյսը
կը բանայ գիմացոյ , հորիզոնը եւ անոր վե-
րայ սահող քանի մի փոքրկացած առագաստնե-
րը , մոտակայ անշարժ եռակայմը եւ թիւ-
կաբեւ մակոյկի մի , եւ քաղաքի մի մասն
կողմնակի : Հոս նկարին փոքրկութիւնը չի
արգելուր ճարտար նկարչին՝ ամփոփել իւր

մէջ մեծ ընդարձակութիւն մի տեսարանի՝ հա-
մեմատական հեռաւորութեամբք իրաց , որք
մի ակնարկով միանգամայն երեւելով՝ ի
միասին կը ներգործեն դիտողին վերայ : Եր-
կու հակառակ զգացումներ կը կուռին քո մէջ .
երկնից հկամուտ ամպեղէն առաստաղը կը
ծնշէ սիրտդ , եւ ծիծաղկոտ ծովը կը դիւթէ .
եւ վերջապէս կը գամուի կը մնաս հոգ :

Փոխեմք օրուան պահն եւ տարւոյն եղա-
նակը . ուղղեմք մեր աչքը ծովեզրի մի վե-
րայ , ուր կ'իշխեն աիւ եւ ձմեռն : Անհան-
գարտ ծովէն խաւ խաւ փրփուրք կու գան կը
մարին ձիւնեղէն սաւանով ծածկուած ափանց
վերայ , իրենց հետ բերելով յանձնելով
ձկնորսաց ոմանց ձեռքը՝ թափառիկ արկղեր ,
տակառներ եւ այլ նիւթեր նաւաբեկելոց :
Նոցանէ ոչ շատ հեռի կը սահի կը ձեւ նաւ մի՝
վայելչապէս ծածած մի կողին վերայ , ցոյց
տալով իւր լայնութիւնը . աւելի հեռի՝ ամ-
պաձեւ մառախոյզ մէջ կը ճօճին ուրիշ եր-
կուք եւս : Կ'ախորժիս տեսարանին գեղեցիկու-
թենէն . բայց եղանակին կծու աղբեցու-
թիւնը կը ստիպէ զքեզ խոյս տալ՝ եթէ
ամառնային զգեստով ես : Արուեստն եւ բնու-
թիւն կատարելապէս միաբանած են հոս :

Անգամ մ'այլ դառնմբ ցամաքը՝ նայել
նուիրակն Մասեաց : Վսեմ լեռինը վսեմ
գոչի հանդիպած : Մտորոտի այս զայլար դաշ-
տալայքը Այլազգեհին ծովու նախանձը կը
շարժեն . կը զգուշանաս մօտենալ՝ որ չկոխես
բնութեան հիւսած անզուգական գորգը : Միգի
լայն սպիտակ կէս թափանցիկ ժապուէն մի
կը սըողէ ոտներն հսկայ զուգին՝ հանդերձ
երկու հեռաւոր փոքր պարակօք : Եւ ահագին՝
այլ գեղեցիկ զանգուածները կապուտակ կո-
ղերով՝ ալեւոր զլուովը կ'երնեն կը բարձրա-
նան , փոքրը վերջանալով օդը մի գորշ խաւի
մէջ , եւ մեծը սուզուելով երկնից կապու-
տակին մէջ : Եկեղանի եւ մեռեալ բնու-
թեանց զուգադրութիւնն ի կատար լերանց
եւ դաշտաց վերայ սքանչելի է : Չես կարծեր
զքեզ նկարի առջիւ , այլ նոյն ինքն իրա-
կանութեան . ալեւոր Մասեաց հեռաց փայ-
լուն սպիտակութիւնը կը շլացնէ աչքդ .
մարգաց զարնանային կենդանարար շունչը
կ'ուռեցնէ կուրծքդ :

Չեմ ուզեր աւելի խօսել այսպիսեաց վերայ. այլ բաւական կը համարեմ ըսել՝ թէ Ալլազեանին ընտրած նիւթերը սովորաբար այնպիսի վայրկեաններ են, զորս բնութիւնն ազգութեամբ կը շնորհէ ամենուն՝ բաց ի մեր նկարչէն, համազունով՝ թէ գիտէ նա իւր արծուի խորթախնաց աշերէն մազ մ'իսկ չլրիպեցնել իւր իսկութենէն եւ ի շնորհաց : — Թողովոյ գործերն՝ յառաջ տանիմք մեր խօսքը գործին վերայ :

Ալլազեանին՝ ինչպէս ըսի՝ այսօր ուխտուն ձմեռանց հեպքերը կը կրէ իւր գլխոյն վերայ : Անցեալ սեպտեմբերին տօնեց նա իւր վաթսնամեայ ժիւր գործունէութեան յիշատակը. բոլոր Ռուսաստան արեւունեօք հանգե՞ր՝ եւ արտաբերէք եւս՝ մանակցեցան այդ հանդիսին և Մխիթարեան միաբանութիւնս այլ յայտնեց ծերունայն իւր խնկակցութիւնն ի ձեռն հեռագրի եւ ներկայացուցի : Ահա ինչ որ գրէ նոյն ներկայացուցիչն, մեր միաբանն հ. Համազասպ Սափարեան, հանդիսի վերայ :

« 1897 սեպտեմբերի 26 ին առաւօտ թէռգտիս քաղաքն հանդիսաւոր կերպարանք մը առաւ, զարդարեցաւ զոյնզոյն պրօշակներով, զորգերով, կանաչներով, ինչպէս նաեւ նաւահանգստի մէջ ամէն նաւ ու շոգենաւ : Ահաւաստելի բազմութիւն մը՝ Ալլազովսկիին պարատէն մինչեւ քաղաքիս դահլիճն, որ հիւանդի կերպով զարդարուած էր, երկու կողմէն ժողովուած կը սպասէր ուխտունութեայ ծերունայն. յաղթանակաւ անցըր տեսնելու. իսկ հրաւիրեալքն 10 էն մինչեւ 11 ժամը կը փութային մտնել քաղաքական դահլիճը : Ծիւղ 11 ժամուն երեւցաւ Յովհաննէս ազա Ալլազովսկիին՝ նահապետային եւ քաղաքագիտին հետ՝ դահլիճին յաղթական կամարին առջեւ, եւ մնաւ ներս : Դրոգեցաւ դահլիճի տես Ալլազովսկիայն. ծափահարութիւն մէկ կողմէն եւ գիւտարական նուազութիւն միւս կողմէն. ամէն սիրտ կը խնգար եւ կը արփէր : Եւ ահա անցաւ տաղանդաւոր հայ ծովանկարիչն ժպիտ երեսով, յաջ եւ ի ձախ բարեւելով զամէնքը, եւ բազմեցաւ իրեն համար պատրաստուած տեղը, որոյ երկու կողմէն նստան քաղաքիս քաղաքական ժողովոյն բոլոր անդամներ. եւ իսկոյն

քաղաքապետին լէոնարդոյ Դուրանտէ ելաւ ու կարգաց կայսերական հեռագիրն առ Յովհաննէս ազա, որով կը շնորհաւորէր վաթսնամեայ գեղարուեստական գործունէութեան յոբելեանը, պարգեւելով եւ վարձատրելով Աղեքսանդր Նեւսկիի շքանշանով, զոր եւ կը կրէր արդէն իւր լայն կրծքի վերայ : Հաջիւ թէ վերջացուց խօսքը, ծափահարութեան հետ միասին, կեցցէներու հետ խտուն սկսաւ կայսերական երգը : Յետ որոյ դարձեալ քաղաքապետն ելաւ աւ շնորհաւորեց Թէոդոսիյ կողմանէ իւր վաթսնամեայ զարծունէութեան յիշատակը, զրուատելով զինքն ոչ միայն իբրեւ առաջին կարգի նկարիչ, այլ եւ իբրեւ բարերար Թէոդոսիոյ, որոյ պայծառութիւնն եւ յառաջողիմութիւն ըստ ամենայնի արդիւնէ է իւր անխնայ աշխատասիրութեան աւ լանից, որոյ համար քաղաքն երախտագիտութեամբ սրռեց բանալ նախակրթական վարժատուն յանուն Ալլազովսկիոյ, եւ թէ մշտնջենապէս պիտի աւրուին երեք աղբաւ աղայց ի կրթարանի յանուն նորա, իաց աստի քաղաքի կողմանէ ընծայեց թափժու արծաթեայ գեղեցիկ ներկառ մի : Ապա նահանգապետ Տաւրիոյ Գնդապետ Լազարեան շնորհաւորեց իւր եւ ամբողջ նահանգի կողմանէ : Յետոյ կարգաւ եկան ծերունայն զիմացը շնորհաւորելու կայսերական գեղարուեստից ակադեմիայի կողմանէ պ. Սոկոլով, լուսաւորութեան նախարարութեան կողմանէ պ. Էլչեանց, ք. ծովային նախարարութեան կողմանէ փոխ ծովապետ պ. Օստրեցկի, Պետերբուրգի նկարիչ կանանց ընկերութեան կողմանէ տի. կինն. Կուրիար, հարաւային առաւ նկարիչ ընկերութեան կողմանէ պ. Էլիկի, Եւրոպայի քաղաքական ժողովոյ կողմանէ գեներալ վիտմըր, Պետերբուրգի հայ հասարակութեան կողմանէ իշխան Բերովով. եւ ասոնք աւ մէնն ալ գեղեցիկ կազմուած թղթակայներու մէջ դրած ընծայեցին իրենց բարեմաղթութիւնքը : Ապա հետ զհետէ Թէոդոսիոյ ամէն ազգէ եւ ամէն դասակարգէ եկան երեսու փոխանք ու շնորհաւորեցին : Թէոդոսիոյ ամբողջ լուսաւորչական եւ կաթողիկէ Հայոց կողմանէ բնորուած էին չորս հոգի, պ. Չեր-

նիքեան, պ. Ալթունճեան, պ. Պապայեան եւ պ. Արութեան, որոց ընծայն շատ գեղեցիկ էր՝ 200 ուռլի արժանեօք, ամբողջ արժաթէ, ոսկէզօծ եւ հիւնայի զրուագեալ, եւ կրնամ ըսել որ ամէն ընծաներէն ճոխ էր: Միշի զրուածը ուսերէն էր՝ հանգերէ հայերէն թարգմանութեամբ: Այս հանդէսը շարունակեց մինչեւ ժամը 1:

«Երեկոյեան 5 ժամուն սկսան զարնեալ հաւաքուիլ ի դահլիճն, յորում պատրաստուած էին 270 հոգւոյ համար կերակրոյ գեղեցիկ զարդարուած սեղաններ հրաւիրելոց եւ քաղաքի մեծամեծաց համար՝ թէ արանց եւ թէ կանանց: Ճիշդ 6 ժամուն մտաւ Այլվազովսիին դափնեայ պսակ ի գլուխ, ի մէջ կեցցէներու եւ երամշտութեան: Սկսան նախամատոյց աղանդերքն ոտքի վերայ, եւ քիչ յետոյ բազմեցան իւրաքանչիւր իւր տեղն ի մէջ ծաղկանց, լուսաւորութեան եւ նուագածութեանց: Ընթացս կոչնոց բաժնուեցան փրփրալից գինի, եւ նահանգապետն ոտքի կանգնած քամեց բաժակը վասն կենաց կայսեր, կայսերունւոյ եւ ամբողջ կայսերական ընտանեաց. կեցցէներ եւ երամշտութեան ձայնը մինչեւ յերկինս բարձրացան: Եւ ապա ըստ կարգի խմուեցան բաժակներ նախարարաց եւ այլ մեծամեծաց կենաց: Երբ այդ ամէնը վերջացաւ, ապա ելաւ քաղաքագլուխն եւ սկսաւ գեղեցիկ կերպով նկարագրել ու յիշել մի առ մի Այլվազովսկոյն տարած յաղթութիւնը թէ ի նկարչութեան, թէ ի բարերարութեան եւ թէ ի քաղաքական գործս, աւարտելով՝ թէ յիրաւի թէոգոսիայից կը կոչեն գրեզ այժմ իրենց Հայր: Հազիւ թէ վերջին խօսքն արասանեց, կցուեցան կեցցէներ, եւ ամէնը միասին ոտք ելած քամեցին փրփրալից բաժակներ: Եւ ահա այս վայրկենիս բացուեցաւ բեմին վա-

րագոյրը եւ տեսնուեցաւ թէոգոսիա քաղաքն ի մէջ փառաւոր զարդարուած կանաչներու, ծաղիկներու եւ զոյնզոյն լուսերու, եւ մարմարեայ արձանն Այլվազովսկոյն, զոր կը պսակէր նկարչութեան մուսայն, եւ դիմացը ջրոյ աղբիւր մի կը ցայտէր, աղբիւրն Այլվազեան:

«Յետ քաղաքագլխին ելաւ Գաղղիոյ հիւպատն եւ ասաց շատ իմաստալից ճառ մը, թէոգոսիոյ քաղաքին վաթսուն տարի առաջ ունեցած վիճակը յիշելով եւ յընթացս այդչափ տարիներու ինչ վիճակ ստացած լինելը շնորհիւ Այլվազովսկոյն: Ապա ես կարողացի նախ Զեր հեռագիրը, եւ ապա փոքր ոտաւաւոր մի: Ինչձմէ վերջը կրթարանի տեսուչը շատ կոկիկ եւ համաօտ ճառ մի խօսեցաւ, եւ ապա ընթերցան Հայոց կաթողիկոսին, կայսերական ընտանեաց, նախարարաց, այլ մեծամեծաց եւ զանազան քաղաքներէն եկած հեռագիրներ, որոց թիւը կարծեմ 400էն աւելի էր: Հացկերոյթն աւարտեցաւ 9 ժամուն. երբ դուրս ելանք՝ փառաւոր լուսաւորութիւն սկսաւ եւ հրախաղովին: յետոյ սկսան զալ պարահանդիսին հրաւիրեալքն:

«Երկրորդ օրն Այլվազովսկին ճաշ տուաւ վաթսուն հոգւոյ, իսկ երեկոյեան մեծ խնջոյք տեղի ունեցաւ բոլոր քաղաքացւոց համար, յորում կային 500 հոգիէն աւելի: Շատ ախորժելի անցաւ հասարակութեան վիշետկոյ բարկենդանը, զոր տեղոյս մեծամեծ օրիորդք եւ երիտասարդք ամէն ազգէ եւ ամէն տեսակ գեղեցիկ տարագնեում զարդարուած ներկայացուցին, երգեցին ու պարեցին վենետկոյ հրապարակի մէջ. հանդէս մի որ թէոգոսիայի մէջ չէր եղածս:

Կը ցանկամք եւ կը մնայթեմք մեծ ծերունոյն դեռ ուրիշ փառաւոր յորեւեաններ:

Հացունի

